

آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع

تهیه و تدوین:

روابط عمومی اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری

استان چهارمحال و بختیاری

سخن آغازین:

بی‌شک یکی از راه‌های کاهش خسارت‌های آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع، آموزش و افزایش آگاهی‌ها و دانش نیروهای یگان اطفاء حریق و هم‌چنین جوامع محلی و بهره‌برداران منابع طبیعی است. برخورداری عوامل مؤثر در اطفای حریق از دانش و آگاهی مطلوب نسبت به انواع آتش‌سوزی‌ها و راه‌های پیشگیری و مقابله با آن‌ها، سبب افزایش کارایی و کاهش خسارت‌های ناشی از حریق خواهد شد. در این مجموعه مطالب سعی شده است به انواع آتش‌سوزی‌ها، عوامل وقوع، خسارت‌ها، راه‌های پیشگیری و مقابله و قوانین و مجازات‌های مربوط به ایجاد کنندگان حریق در جنگل‌ها و مراتع پرداخته شود.

بر خود فرض می‌دانیم از مشارکت آژانس همکاری‌های بین‌المللی ژاپن (جایکا) که در تهیه این کتابچه مشارکت کرده‌اند قدردانی کنیم.

روابط عمومی اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری

چهارم‌حال و بختیاری

بهار ۱۴۰۱

مقدمه:

آتش‌سوزی را از لحاظ علت‌های بروز به دو دسته طبیعی و غیرطبیعی تقسیم می‌کنند. در حریق‌های طبیعی یا خودسوزی، آتش‌سوزی در اثر تخمیر و فعل‌وانفعالات شیمیایی مواد آلی زمین و یا در اثر رعدوبرق و وزش بادهای گرم ایجاد می‌شود. شمار این‌گونه آتش‌سوزی‌ها خصوصاً در جنگل‌های زاگرس بسیار ناچیز و اندک است.

آتش‌سوزی‌های غیرطبیعی به دو صورت عمدی یا غیرعمدی دسته‌بندی می‌شوند که عامل آن‌ها ایجاد آتش توسط انسان است. تقریباً می‌توان گفت علت همه آتش‌سوزی‌ها انسانی است که در این میان شرایط طبیعی حاکم بر هر منطقه، در وقوع و شدت آن تأثیرگذار است.

سهل‌انگاری و روشن کردن آتش توسط گردشگران و طبیعت‌گردان، جنگل‌نشینان، عشایر، دامداران و شکارچیان بیشترین سهم در وقوع آتش‌سوزی‌ها را دارد.

سیمای منابع طبیعی استان چهارمحال و بختیاری:

استان چهارمحال و بختیاری با مساحتی بالغ بر ۱۶۵۳۳۰۰ هکتار در امتداد سلسله جبال زاگرس و در قسمت جنوب غربی کشور واقع گردیده است. مرکز آن شهرکرد و از شمال با استان‌های اصفهان و لرستان، از جنوب با کهگیلویه و بویراحمد، از غرب با خوزستان و از شرق هم با استان اصفهان هم‌جوار است. جمعیت این استان بالغ بر ۹۰۰۰۰۰ نفر که حدود ۵۲ درصد آن روستایی و حدود ۴۸ درصد آن شهری است. استانی کوهستانی و پرشیب که حداقل ارتفاع آن ۸۰۰ متر از سطح دریا (لردگان در محل تلاقی رودخانه خرسان و کارون) و حداکثر ارتفاع آن ۴۵۴۸ متر در ارتفاعات زردکوه بختیاری است.

از کل مساحت استان قریب به ۱۴۰۰۰۰۰ هکتار (بیش از ۸۶ درصد) آن را عرصه‌های ملی شامل جنگل‌ها و مراتع تشکیل می‌دهند که از این میزان عرصه‌های طبیعی، جنگل‌ها حدود ۳۰۷۰۰۰ هکتار و مراتع حدود ۱۰۹۳۰۰۰ هکتار را به خود اختصاص می‌دهند.

خسارت‌های ناشی از آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع:

آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع نه فقط از دیدگاه زیست‌محیطی بلکه از نظر اقتصادی، اجتماعی و امنیتی نیز به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین نگرانی‌ها در کشور مطرح می‌باشند. خسارت‌های زیست‌محیطی آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع را می‌توان به شرح زیر نام برد:

(۱) از بین رفتن پوشش گیاهی و درختی

- ۲) نابودی نهال‌ها و بذر گیاهان و درختان
- ۳) کاهش تنوع زیستی گیاهی و جنگلی
- ۴) تهدید تنوع زیستی جانوری
- ۵) بهم‌خوردن ساختمان خاک و کاهش نفوذپذیری آب در خاک
- ۶) کاهش راندمان تولید جنگل‌ها و مراتع
- ۷) کاهش ارزش تفرجگاهی مناظر طبیعی جنگلی و مراتعی
- ۸) از بین رفتن موجودات ریز زنده و میکروارگانیسم‌های مفید و کاهش حاصلخیزی خاک
- ۹) افزایش گازهای سمی و آلودگی هوا

علت‌های بروز آتش‌سوزی:

به‌طور کلی در خصوص علت‌های بروز آتش‌سوزی در پنجاه سال گذشته؛ حدود ۷۲ درصد نامعلوم، ۲۳ درصد سهوی و ۵ درصد عمدی گزارش گردیده است. همچنین ۵۴ درصد آتش‌سوزی‌ها در منطقه زاگرس، ۴ درصد در منطقه شمال و ۴۲ درصد در سایر مناطق کشور اتفاق افتاده است.

گفتنی است اشکال حریق در پنجاه سال گذشته در کشور به این شرح؛ حدود ۷۷ درصد حریق سطحی، ۱۷ درصد حریق تنه‌ای، ۶ حریق‌های تاجی و حریق‌های زیرزمینی بسیار ناچیز گزارش شده است.

عامل آتش‌سوزی‌ها:

الف) عوامل طبیعی مؤثر در وقوع و گسترش آتش‌سوزی:

- ۱) بالا بودن دمای هوا
- ۲) خشکی عرصه‌های مرتعی و جنگلی
- ۳) وزش بادهای گرم
- ۴) صاعقه، رعدوبرق و ناپایداری جوی

ب) عوامل انسانی (غیرطبیعی) مؤثر در وقوع آتش سوزی:

آتش سوزی های غیر عمدی:

عوامل انسانی مؤثر در آتش سوزی های غیر عمدی که در اثر کم توجهی و سهل انگاری افراد صورت می گیرد عبارت اند از:

۱) ایجاد آتش توسط چوپانان و سهل انگاری و بی توجهی در خاموش کردن آن.

۲) بی احتیاطی و پرتاب سیگار و کبریت روشن در مناطق دارای پوشش خشک متراکم جنگلی و مرتعی.

۳) آتش زدن کاه و کلش زمین های زراعی در اراضی مجاور جنگل ها و مراتع.

۴) بی احتیاطی و عدم توجه شکارچیان به جرقه های فشنگ و سلاح های شکاری در زمان تیراندازی.

۵) پرتاب جرقه از وسایل نقلیه موتوری در جاده ها و محورهای ارتباطی مجاور جنگل ها و یا مراتع.

۶) رها کردن ظروف شیشه‌ای و شکسته در مراتع (که در زمان تابش نور خورشید همانند ذره‌بین عمل کرده و باعث آتش‌سوزی می‌گردد).

آتش‌سوزی‌های عمدی:

آن دسته از آتش‌سوزی‌هایی که توسط برخی افراد با اهداف سودجویانه و غیرقانونی صورت می‌گیرد و عبارت‌اند از:

- ۱) اختلاف قومی و طایفه‌ای
- ۲) از بین بردن پوشش گیاهی به منظور تغییر کاربری اراضی جنگلی و مرتعی
- ۳) آتش زدن بوته‌زارها و بیشه‌ها توسط متخلفین و اشرار
- ۴) از بین بردن پوشش گیاهی به منظور توسعه مناطق مسکونی

انواع آتش‌سوزی‌ها و راه‌های مقابله با آن‌ها:

۱) آتش‌سوزی سطحی:

این آتش‌سوزی در مراتع و جنگل‌ها بر اثر سوختن گیاهان مرتعی، برگ و خار و خاشاک در سطح عرصه جنگل یا مراتع

ایجاد می‌شود و اگر در گون‌زارها و مراتع متراکم ایجاد گردد، با سرعت زیاد پیشروی می‌کند و ضمن وارد کردن خسارت‌های زیست‌محیطی و نابودی موجودات زنده، علوفه مراتع از بین می‌رود و چنانچه در جنگل اتفاق افتد علاوه بر علوفه سطح جنگل بعضی از نهال‌ها و درختان جوان نیز خسارت می‌بیند.

راه مقابله با آتش‌سوزی سطحی:

چنانچه وسعت آتش و پوشش گیاهی اجازه دهد با وسایلی از جمله آتش کوب، بیل‌های دستی بلند، سرشاخه درختان و یا ریختن خاک و پاشیدن آب می‌توان آتش را خاموش کرد؛ اما اگر وسعت آتش زیاد باشد به نحوی که از روبرو مبارزه با آن ممکن نباشد بهتر است از طرفین اقدام کرد تا به تدریج وسعت آن کم شده و کنترل و خاموش گردد و چنانچه دامنه آتش بسیار زیاد باشد بهترین راه ایجاد آتش‌بر است.

۲) آتش‌سوزی تاجی:

این آتش‌سوزی در قسمت تاج و بالای درختان حادث می‌شود، شدت گسترش آن زیاد است و اغلب در جنگل‌های متراکم اتفاق می‌افتد. این نوع آتش‌سوزی بر اثر گرما و وزش باد از تاج یک درخت به درخت دیگر سرایت می‌کند.

راه مقابله با آتش‌سوزی تاجی:

بهترین راه مبارزه با این آتش‌سوزی ایجاد آتش‌بر و قطع ارتباط با درختان اطراف است تا با ایجاد فاصله بین محل آتش‌سوزی و جنگل سالم، از سرایت آتش به دیگر درختان جلوگیری شود.

۳) آتش سوزی تنه‌ای:

در آتش سوزی تنه‌ای، آتش به تنه درختان به‌ویژه درختانی که میان تنه آن‌ها خالی و خشک است سرایت می‌کند و علاوه بر اینکه کل درخت می‌سوزد با غلتیدن تنه‌ی سبک باعث گسترش دامنه آتش سوزی هم می‌گردد. این آتش سوزی بیشتر به علت روشن کردن آتش در زیر و پای تنه درختان صورت می‌گیرد.

راه مقابله با آتش سوزی تنه‌ای:

اگر تنه درختان خشک و پوسیده و توخالی آتش بگیرد باید حفره تنه خالی درخت را از خاک پر کرد تا آتش خاموش شود.

۴) آتش سوزی در داخل خاک (زیرزمینی):

این آتش معمولاً در تالابها و مرغزارهایی که دارای خاک توربی و گیاه خاک است صورت می‌گیرد. این آتش شعله ندارد و به صورت کند و طولانی سبب تخریب منابع طبیعی می‌گردد.

راه مقابله با آتش سوزی در داخل خاک (زیرزمینی):

اگر در سر راه حرکت آتش زیرزمینی خندق یا گودالی حفر کنند چنانچه عمق گودال پر از آب شود از پیشروی آتش زیرزمینی جلوگیری می‌شود.

اقدامات پیشگیرانه:

- (۱) ایجاد آتش‌بر: منطقه‌ای نواری شکل و بدون پوشش گیاهی است که معمولاً یا طبیعی است مانند رودخانه، صخره سنگ و ... یا مصنوعی است و توسط انسان ایجاد می‌شود مانند کانال، شخم، نواحی خاک‌ریز، جاده و...
- (۲) در هوای گرم و خشک زمانی که سطح جنگل‌ها و مراتع پوشیده از برگ‌ها و علوفه‌های خشک است از روشن کردن آتش جدا خودداری شود.
- (۳) چنانچه برای تهیه چای و یا گرم کردن غذا ناچار به روشن کردن آتش باشید، قبلاً اطراف محل را از خاک و خاشاک پاک کنید، پس از صرف چای و غذا حتماً آتش را خاموش و قبل از ترک محل از خاموش بودن آتش اطمینان حاصل کنید.
- (۴) از کشیدن سیگار در جنگل خودداری کنید و از انداختن ته سیگار و کبریت نیمه افروخته در جنگل‌ها و مراتع خودداری جدا" خودداری کنید.

- (۵) از ریختن کاغذ و رهاسازی زباله و مواد زائد مانند شیشه، بطری و... در سطح جنگل و مرتع جدا "خودداری کنید.
- (۶) کودکان را نسبت به مقررات و ضوابط حضور پارک‌های جنگلی، جنگل‌ها و مراتع آشنا کنیم و مانع بازی آنان با کبریت و آتش در این محیط‌های طبیعی شویم.
- (۷) از آتش زدن باقیمانده محصولات کشاورزی (کاه و کلش) خصوصاً در زمین‌های کشاورزی نزدیک جنگل‌ها و مراتع خودداری کنیم.
- (۸) با دیدن دود یا آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع، از طریق تلفن امداد جنگل و مرتع ۱۵۰۴ در سریع‌ترین زمان ممکن، آتش‌سوزی را به یگان‌های اطفای حریق منابع طبیعی در سراسر استان اطلاع دهید.
- (۹) در مواجهه با آتش‌سوزی با رعایت احتیاط‌های ایمنی لازم، برای جلوگیری از گسترش آتش تلاش کنید آتش را کنترل و خاموش کنید.

قوانین و مقررات مربوط به آتش‌سوزی در ایران:

قانون حفاظت و بهره‌برداری مصوب سال ۱۳۴۶ در مواد ۴۵ و ۴۶ و ۴۷ موضوع آتش‌سوزی آورده شده است.

ماده (۴۵) آتش زدن نباتات در مزارع و باغات داخل یا مجاور جنگل بدون اجازه و نظارت مأموران جنگلبانی ممنوع است. در صورتی که در نتیجه بی‌مبالاتی حریق در جنگل ایجاد شود مرتکب به حبس تأدیبی از دو ماه تا یک سال محکوم خواهد شد.

ماده (۴۶) هر کس مبادرت به کت زدن یا روشن کردن آتش در تنه درخت جنگلی نماید به حبس تأدیبی از سه ماه تا یک سال و برای هر درخت که کت یا پی‌زده و یا در آن آتش روشن کرده باشد به پرداخت جریمه نقدی محکوم خواهد شد.

ماده (۴۷) هر کس در جنگل عمداً آتش‌سوزی ایجاد نماید به حبس مجرد از سه تا ده سال محکوم خواهد شد در صورتی که مرتکب مأمور جنگلبانی باشد به حداکثر مجازات مذکور محکوم می‌شود.

تبصره ماده ۴۷) در موقع آتش‌سوزی در جنگل‌ها کلیه مأمورین دولتی اعم از لشکری و کشوری و شهرداری‌ها که در نزدیکی آن محل باشند در مقابل تقاضای مأمورین جنگلبانی یا ژاندارمری یا بخشداری موظف‌اند با کلیه وسایل ممکنه دولتی و شهرداری که در اختیاردارند در آتش‌نشانی کمک نمایند مأمورین کشوری و شهرداری که در ایفای این وظیفه مسامحه و قصور نمایند برحسب مورد طبق مقررات مواد ۵۸ و ۵۹ قانون استخدام کشوری مجازات می‌شوند. در مورد مأمورین لشکری تعقیب و مجازات آنان طبق مقررات و قوانین نظامی خواهد بود.

حفاظت پایدار از منابع طبیعی با مشارکت مردم

آتش سوزی ها را با شماره تلفن ۱۵۰۴ و ۱۳۹
امداد جنگل و مرتع در سریع ترین زمان ممکن به
ما اطلاع دهید.

مدیریت جامع منابع طبیعی
با مشارکت مردم

آتش سوزی‌ها را با شماره تلفن ۱۵۰۴ و ۱۳۹
امداد جنگل و مرتع در سریع‌ترین زمان ممکن به
ما اطلاع دهید.